

Oponentura disertační práce

Nesmrtelnost intimity? Soukromý vs. veřejný prostor v kontextu umění akce

MgA. Marie Polášková
Vysoké učení technické v Brně
Fakulta výtvarných umění

Autorka práce se zabývá podle vlastních slov v úvodu velice komplexním a sofistikovaným tématem, propojujícím pojmy soukromého a veřejného (ve smyslu společenském) a tělesností (ve smyslu trajektorií a posunutí, kterými koncepce těla prochází v různých sociokulturních kontextech posledních několika desetiletí). Protnutím obou oblastí je umělecký akt, který je zde identifikovaný jako proces „sebe-prezentace“. Jako důkazový materiál autorka zvolila analýzu děl několika umělkyní, zpracovaných v jedné kapitole, kde je jejich dílo pohledem prismatickým teoretického rozboru

rozpracováno v prvním úvodu kapitoly. První kapitola je semanticky přehledu používaných termínů, další má být metodologicky mezioborová, hledá a artikuluje proměny domény soukromého a veřejného v našem, tedy západním kulturním a civilizačním kontextu, determinovaném nástupem aspektů postindustriálních vztahů a formací a hlavně vlivem pokročilých digitálních komunikačních technologií. Druhá kapitola také projednává o interpretacích těla a tělesnosti v fenomenologických intencích, hlavně v textech Merleau - Pontyho a Edity Steinové. Termín, který autorka uvádí a ohledává v relaci napětí mezi veřejným a soukromým nazývá „sebe-prezentace“. Podle mého ale tento pojem není zcela zřetelně a jasně interpretován.

Ve čtvrté kapitole se autorka zabývá popisem a rozбором vlastní umělecké praxe, výzkumu a v páté ukazuje možnosti výstupů formou autorské intervence, kurátorským projektem a webové realizace.

Struktura disertační práce je celkem jasná, přehledná a logicky na sebe navazující. Jazyk se srozumitelný a autorka ovládá terminologii jak „literární“ a odbornou, což není nutně na uměleckých školách zcela standardní. Literatura uvedená v textu, dle mého představuje jen část odborných tématických referencí, která by odpovídaly předkládanému tématickému rozpětí práce. Teoretické části úvodu hlavně rámcují vlastní tvorbu Marie Poláškové a je třeba jej vnímat právě v tomto smyslu.

Teoretické uchopení tématu.

Za teoretickou část je možné považovat úvodní druhou a třetí kapitolu od stránky 16, tedy re-vize prostoru, do stránky 46, kde končí čtvrtá část kapitoly Symptomy a situace. Další část jsou biografické madailony Tracey Emin, Cindy Scherman, Sophie Calle, Mariny Abramovičové a Hannah Wilke.

Co se objemu textu týká, je teoretická část práce poměrně, vzhledem k prepozicím disertačního stupně stručná. Formálně a obsahově se mi zdá být zvolený přístup, srovnávající filosofické, literární, uměnovědné, sociologické, genderové kontexty a interpretační nástroje náročná. Podobně je tomu i s bohatostí témat, do kterých se autorka v úvodu textu pustila. Prostor a tělo jak ve fenomenologické, strukturalistické, mediální, sociální, právní, psychologické, nebo antropologické rovině na relativně krátkém úvodním textu znamená nutně velkou dávku zjednodušení a potenciálně i nevyjasněnosti, i když se omezíme jen na vztahy k vizuálnímu umění a k oboru performance.

Problematika pojetí "dualismu" těla a mysli, vycházející z karteziánského paradigmatu filosofie vědy a křesťansko židovské tradice, byla podrobena revizi v řadě prací myslitelů 20. století v různých oborech, od fenomenologie, autorů, rozpracovávajících koncepcí freudismu až po celostní tendence například v kognitivních vědách, kde jsou témata jako intimní a veřejné tělo, percepční modely, konstrukce skutečnosti a prostoru, vnímání vlastního těla a identity revidována, nebo alespoň nově formulována.

Konstrukce prostoru prostřednictvím našich smyslů v kognitivních a emocionálních významech, "osvojování si" prostorových dimenzí a "porozumění" skutečnosti a identity prostřednictvím dynamického systému fyzických a mentálních složek osobnosti je (velmi zjednodušeně vyjádřeno) tématem současných celostních, "konstruktivistických" (ve smyslu epistemologie) teorií. Je možné samozřejmě diskutovat o užitečnosti "dualistických teorémů" a srovnávat je s "monistickým" konceptem celostní vědy a filosofie člověka a jeho světa. Bližší uvedení do tohoto diskurzu v textu postrádám, přestože je naznačen v uvedení myšlenek a textů fenomenologie Merleau-Pontyho o percepci prostoru. Díla například Michela Foucaulta, Gillesse Deleuze, nebo Francesca Varely, kteří (každý jinak), pojednávají o dilataci domény veřejného do intimního a vice verza, nebo hledají a prozkoumávají vztahy těla a mysli v postindustriální společnosti, by mohlo být v tomto kontextu zahrnuto, alespoň jako odkaz. Akční umění druhé poloviny 20. století, jak je v textu ostatně opakovaně uvedeno se tímto tématem zabývá ze své „podstaty“.

Také vliv technologií na dynamiku intimního a veřejného je v předkládaném textu spíš nastíněn, než aby byl hlouběji analyzován a vyložen. V podkapitole IV. "síťové, mediální, virtuální, abstraktní" je "mediální", tedy technologicky determinovaný posun v napětí mezi soukromým a veřejným pojednán na třech stránkách, což je jak uvedeno výše jen glosou k mnohvrstevnaté a paradoxní situaci, ve které je člověk uvízlý v elektronických sítích ocitnul. Také interiorizace technologie do tělesného, diskutovaná a proponovaná například v textech posthumanistů, nebo dalších technooptimistů je jen dotknuta, i když by se mi zdála být pro zaměření práce jako zásadní rámec. Je sice zmíněna významná teoretička Katherine Haynes, (která je v seznamu literatury uvedena mylně jako Hayles), ale není ani dotknuto dílo například Donny J. Haraway, přestože část jejího průlomového prohlášení v oblasti ženských studií, technologie a antropologie Cyborg Manifesto, byla publikována i v češtině.

Výběr medailonů umělkyní se mi zdá v tomto kontextu ne zcela průkazný: Proč Sophie Calle a nikoliv Caroline Schneeman, proč ne Anna Mendita a Hannah Wilke ano? Jejich dílo mi připadají v souvislostech „sebe prezentace“, které si vytyčila autorka jako východisko, minimálně podobně inspirativní pro další rozbor a hledání souvislostí. Také tato kapitola je zpracována lakonicky a neposkytuje čtenáři hlubší porozumění intencím a metodologiím, které autorka při svém výzkumu a práci aplikuje. Rozbor díla jednotlivých umělekyní je spíš načrtnut, než aby byl kritickým pojednáním. Srovnáním by možná také došlo k osvětlení proč jsou právě ony zvoleny.

Také genderový filtr, který vyřadil z textů umělce mužského pohlaví není v textu jasně vysvětlen a jako metoda obhájen. Genderový přístup nutně neznamená soustředit se na ženskou, nebo mužskou část populace, ale hledá v genderovém aspektu rysy, které ostatní pohledy a metodologie zanedbávají.

pevnější ukotvení v uměleckém a uměleckohistorickém materiálu. V rozhovoru s Jozefem Cseresem v časopise A2 například Stelarc uvádí: "Tělo chápu více jako modus operandi, jako způsob efektivnějšího propojení prostřednictvím technologií s jinými těly, se světem. Někdy to znamená, že možná musíme dát lidskému tělu lepší nový design, že naše primární smysly jsou neadekvátní. Anebo, jak říká francouzský astrofyzik Roger Malina, že smysly jsou ve skutečnosti spíše filtry reality – jinými slovy, že to nejsou dokonalé, nýbrž jen částečné detektory elektromagnetického spektra. Naše těla jsou spíše filtrovacími systémy informací než skutečnými detektory." Což je velmi diskutabilní, ale celkem zásadní pohled na relace těla, myšlení, stroje a společnosti.

Nejlépe zpracovaná se mi zdá 5. kapitola, věnovaná vlastní práci, kurátorskému projektu a reflexe vlastního díla. Z hlediska praxe disertačné práce na umělecké škole je tato část těžištěm celého projektu a vyrovnává tak určité nejasnosti v teoretickém úvodu a kontextuálních rovinách předložené práce.

Závěr, kde je zmíněn akt sebevraždy jako mezní polohy sebezveřejňování, mi připadá také jen „nahozen“ a nedostatečně doložen, nebo alespoň jako statement formulován. Polemizoval bych s poznámkou, že pro re-akce v souvislostech performace je rozhodující "míra osobní investice". To může být pravda pro rituální prožitek v mimo-uměleckém významu, nebo pro terapeutickou zkušenost. Ale pro specifický "ozvláštněný" akt v kulturním provozu, jehož jakékoli umělecké dílo, prezentované jako "umělecké" je neodvolatelně součástí, není osobní investice alfa a omega ani postoje, ani faktů a důsažnosti uměleckého činu. Je to snad spíš talent a schopnost naučit se tématizovat a artikulovat ať už "přímo", "symbolicky", nebo „medializovaně“ určité postoje, nebo hodnoty, které jsou komunikovatelné ať už „racionálně“, nebo „intuitivně a srozumitelně“ pro někoho dalšího. Ať už v intimní situaci soukromého prostoru, nebo na internetu.

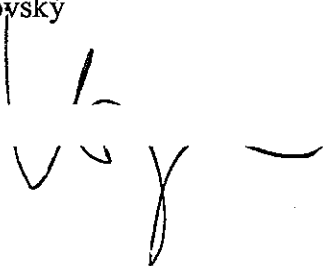
Oba polaritní indexy "soukromého" a "veřejného" se v této konfiguraci umění stávají jen aproximativní a pomocné termíny. Žánr veřejného umění, nebo díla ve veřejném prostoru, kterého se autorka v textu také jen dotkne se mi zdá sice jen instrumentální pomůckou v diskuzi o umění v tomto významu, ale kapitola, který by jej rámcově pojednala by také dodala práci na konzistenci.

Závěr a zhodnocení

I vzhledem k uvedeným kritickým poznámkám považuji předloženou disertační práci za inspirativní a doporučuji ji k obhajobě.

MgA. Miloš Vojtěchovský

Praha 8.9.2009

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Vojtěchovský', written over the printed name.